

Ljetna škola *Fundamentals of the Conservation of Photographs*, Bratislava, Slovačka, 21. srpnja-8. kolovoza 2008.

U Bratislavi je od 21. srpnja do 8. kolovoza 2008. godine održana međunarodna ljetna škola konzervacije fotografija pod nazivom *Fundamentals of the Conservation of Photographs*. Škola je rezultat inicijative Getty Conservation Institute, vezane uz pitanja fotografije kao integralnog dijela kulturne baštine te razvojnih strategija zaštite fotografskih zbirki u zemljama srednje, južne i istočne Europe, a počeci joj sežu u 2006. godinu. Jednako tako, škola je početak trogodišnjeg programa čiji su krajnji ciljevi očuvanje kulturne baštine, obrazovanje stručnjaka za konzervatorske i restauratorske radove na fotografijama te prenošenje stečenih znanja na ostale pojedince i ustanove u zemlji.

Škola je održana u prostorima Odjela za konzervaciju Likovne akademije u Bratislavi, a zajednički su je organizirali Getty Conservation Institute iz Los Angelesa, Likovna akademija iz Bratislave te Slovačka nacionalna knjižnica iz Martina. U tri tjedna koliko je trajala, polaznicima¹ su na raspolaganju bili vrhunski stručnjaci na polju konzervacije fotografija te infrastruktura i oprema koju su osigurali Likovna akademija iz Bratislave i Getty Conservation Institute. Predavači/instruktori su bili Dusan C. Stulik, Art Kaplan i Tram Vo iz Getty Conservation Institute iz Los Angelesa, zatim Monique Fischer iz Northwest Documentation Conservation Center iz Andovera te Klaus Pollmeier sa Staatliche Akademie der Bildenden Künste iz Stuttgarta. Područja pokrivena prvom ljetnom školom mogu se grupirati u četiri skupine:

- Identifikacija fotografskih procesa i tehnika
- Planiranje zaštite zbirki fotografija
- Čišćenje, čuvanje i izlaganje fotografija
- Dokumentiranje zbirke fotografija.

Identifikacija fotografskih procesa i tehnika

Problemu precizne identifikacije povijesnih fotografskih tehnika, kao nužnom preduvjetu za daljnje konzervatorske postupke na fotografijama, namijenjen je najveći dio nastave. Predavanjima i praktičnim radom pokrivena su područja povijesti fotografije, fotokemije, osobitosti pojedinih fotografskih tehnika te znanstvene analize fotografija. Kroz predavanja o povijesti fotografije, Dusan Stulik istaknuo je ključne pokuse i promatranja kroz povijest što su prethodili najstarijoj danas sačuvanoj fotografiji - Niepceovoj heliografiji iz 1826. godine, zatim slijed uvođenja pojedinih fotografskih tehnika i njihovih modifikacija, a osobitu je pozornost poklonio uočavanju i izbjegavanju postojećih sveprisutnih zabluda kao rezultata neupućenosti u znanstvenu analizu fotografija, sve to s

¹ Polaznici su bili iz Hrvatske, Češke, Slovačke, Mađarske, Srbije, Bugarske, Slovenije, Makedonije, Poljske i Rumunjske.

konačnim ciljem stvaranja potpune slike o razvojnom tijeku fotografije kao temelju za profesionalni odnos prema bogatoj fotografskoj baštini.

Znanstvenoj se analizi i identifikaciji fotografija pristupalo na tri razine:

- vizualnim ispitivanjem
- analizom elemenata (XRF analiza)
- organskom analizom (ATR - FTIR analiza).

Vizualno ispitivanje fotografije osnovni je dio identifikacije, a sastoji se od pregleda površine fotografije golim okom te mikroskopske analize objekta. Ono nam daje osnovne informacije o samoj fotografiji odnosno tehnici kojom je ista izvedena. U slučajevima kada vizualno ispitivanje objekta ne može dati pouzdanu informaciju, pribjegava se analizi pod XRF² spektrometrom. Glavni je cilj ove analize identificirati kemijske elemente prisutne u slojevima fotografske slike kako bi se razriješile eventualne nedoumice preostale nakon vizualnog ispitivanja. Za razliku od XRF analize, organska analiza ATR - FTIR³ spektrometrom daje nam informacije o samom fotoosjetljivom sloju (celuloza, albumin, kolodij, želatina i dr.), kao i o naknadnim zahvatima na samoj slici u vidu toniranja, lakiranja ili nanošenja raznih premaza na površinu fotografije. Kombiniranim korištenjem ovih triju raspoloživih analiza, izvježbanom je stručnjaku zajamčena visoka preciznost u identificiranju većine od približno 150 danas poznatih fotografskih postupaka. Prigodom identificiranja, dužna je pozornost posvećena i raznovrsnosti digitalnih ispisa kao već naširoko prisutnoj praksi, očuvanje kojih će zajedno s ostalim povijesnim tehnikama neminovno biti jedna od glavnih zadaća u budućnosti.

Planiranje zaštite zbirke fotografija

Kod planiranja čuvanja i zaštite zbirke fotografija bitno je na početku odrediti prioritete, znati kako postupati sa zbirkom te imati razrađen plan za slučaj katastrofe. Glavni uvjeti kod čuvanja i zaštite fotografija su:

- okoliš, tj. u kakvim je uvjetima smještena zbirka,
- kontrola temperature i relativne vlage; treba postojati sustav za stalni nadzor temperature i vlage,
- kontrola nečistoće i zagađenosti zraka,
- nadzor nad izloženošću svjetlu, kako bi se fotografije što bolje očuvale.

Na tečaju su opisani primjeri izrade i postupci rukovanja zbirkom fotografija. Za očuvanje zbirke potrebno je izraditi upute za rukovanje, a treba voditi i iscrpnu dokumentaciju u slučaju izlaganja fotografija, kako unutar tako i izvan ustanove. Kod izlaganja fotografija posebna je pozornost skrenuta na nekoliko važnih stvari:

- otisci prstiju mogu prouzročiti kemijska oštećenja

² XRF = *X-ray Fluorescence*.

³ ATR - FTIR = *Attenuated Total Reflection Fourier Transform Infrared*.

- neprimjereno rukovanje uzrokuje mehanička oštećenja
- obvezna je uporaba pamučnih rukavica
- nužno je omogućiti uporabu kopija za razna istraživanja
- važno je voditi evidenciju posudbi i izlaganja na izložbama.

Planiranje za slučaj katastrofe

Kako prirodne katastrofe uvijek dolaze nenajavljeno, bitno je imati razrađen plan za zaštitu zbirke. Zbirku fotografija treba uvijek razvrstati prema vrsti fotografskih tehnika radi lakše identifikacije i rukovanja. Da bi se moguća šteta svela na najmanju mjeru, bitno je osigurati primjerenu zaštitnu ambalažu. Fotografije trebaju biti pohranjene u uložnice - košuljice od polieterske folije u kojima je fotografija pohranjena svaka zasebno. Kutije u kojima se fotografije u košuljicama pohrane trebaju biti smještene na policama u adekvatnim prostorijama - spremištu.

Čišćenje, čuvanje i izlaganje fotografija

Pred kraj trojednog tečaja obradili smo područje čišćenja, čuvanja i izlaganja fotografija. Čišćenje fotografija je postupak usvojen od drugih konzervatorsko-restauratorskih disciplina (restauriranje slika, papira). Primjenjuje se suho čišćenje i čišćenje kemijskim metodama (otapala). To je zajednički postupak za većinu umjetničkih zbirki, koji je potreban prije svakog drugog tretmana. Materijali i otapala za čišćenje fotografija koje smo koristili su: mekani kistovi, mekane gumice za brisanje, spužvice, destilirana voda, etanol, aceton.

Zaštita fotografija

Da bi se zbirka fotografija što bolje sačuvala, potrebna je zaštita u koju spadaju uokvirivanje fotografija (zbog pohrane, rukovanja, izlaganja), uporaba pamučnih rukavica tijekom rada s fotografijama, pisanje isključivo grafitnom olovkom, uporaba čistih alata i materijala te odgovarajuće zaštitne ambalaže za transport. Na tečaju su obrađeni načini uokvirivanja fotografija, umetanje u zaštitne paspartue i izrada fotouglova od neutralnog papira i ljepila. Pokazano je kako je najprimjerijenije umetnuti fotografiju u zaštitni paspartu s pomoću utega i stakla.

Materijali za zaštitu fotografija

Materijali koji se koriste za zaštitu fotografija su:

- ljepenke i papiri od neutralnih materijala,
- stakla s UV filtrom,
- neutralna ljepila,
- japanski papir,
- drveni i metalni okviri,
- fotouglovi od neutralnih materijala.

Vrste paspartua

Pokazali su nam i kako se izrađuju paspartui za zaštitu fotografija. Postoji nekoliko vrsta paspartua:

- jednostruki, kada je otvor paspartua samo s jedne strane,
- dvostruki paspartu, ako fotografija sadrži bitan podatak na poleđini, izrađuje se otvor s obje strane,
- preklopni paspartu.

Odluka o tome koji će se postupak primijeniti, ovisi o formatu fotografije, vrsti podloge, obliku fotografije, debljini fotografije, vrsti oštećenja fotografije te namjeni.

Dokumentiranje zbirke fotografija

Pri kraju škole, Klaus Pollmeier izložio je polaznicima ciljeve i osnovne koncepte dokumentiranja zbirke fotografija. Započevši s temeljnim pitanjem o svrsi samog dokumentiranja, definiranog kao prikupljanje informacija koje treba učiniti dostupnima, a koje je ovisno o vrsti i količini traženih informacija te raspoloživim sredstvima. U sklopu prezentacije izloženi su osnovni koncepti dokumentiranja, prijelaz s analogne na digitalnu tehnologiju, a pažnja je posvećena i računalnoj infrastrukturi te softveru, formatima digitalnog zapisa i njihovom dugoročnom čuvanju te razlikovanju raznih pojmova i termina.

Kao osnovni koncepti dokumentiranja istaknuti su kartoteka, informacija pohranjena na mikrofišu te baza podataka, a usporedno su izlagane prednosti i mane svakog od pristupa. Preko uvida u funkcioniranje nekoliko različitih baza podataka, izlaganje je nastavljeno opširnim osvrtom na sveprisutnost digitalne tehnologije u današnjem društvu te nezaobilaznu računalnu infrastrukturu i softver za procesuiranje informacija u digitalnom obliku. Ovdje je osobita pozornost poklonjena formatima slikovnih datoteka kao osnovnim čimbenicima dokumentiranja fotografskih zbirki te njihovom dugoročnom čuvanju na prikladnim medijima.

Nakon višednevnih izlaganja, u praktičnom dijelu polaznicima su predstavljena dva načina dokumentiranja fotografske zbirke. Jedan je bio *state of the art* pristup s najsvremenijom opremom za digitaliziranje, koji je uključivao uporabu tehničke kamere te skenera, namijenjen institucijama s većim proračunom, dok je drugi bio improvizirani reprografski stol s digitalnim SLR fotografskim aparatom kao znatno jeftinija, ali u optimalnoj postavi nadasve učinkovita opcija.

Zaključak

Polaznicima ljetne škole *Fundamentals of the Conservation of Photographs* stručnjaci iz raznih zemalja prenijeli su znanja iz područja konzerviranja i restauriranja fotografije u svrhu očuvanja kulturne baštine. Polaznici su aktivno sudjelovali u tečaju te im je omogućeno da u potpunosti, bez ikakvih ograničenja od

strane profesora steknu nove informacije, vještine i znanja. Takvo iskustvo omogućit će svakom polazniku da u svojoj ustanovi na što stručniji način pristupi problematici restauriranja fotografija te njihovoj pravilnoj pohrani u svrhu daljnjeg očuvanja, to jest zaštite od propadanja.

Hrvoje Gržina

Martina Kelava